

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

BÁLINT ZOLTÁN ÉS JÁMBOR LAJOS MŰÉPÍTÉSZ MUNKÁSSÁGA – III. RÉSZ: „MAGYAR FORMANYELV NEM VOLT, HANEM LESZ!” – A MEGVALÓSULT TERVEK

„Bálint és Jámbor művészi hitvallását illetőleg megállapítható, hogy a századvég és a jelen század eleje stílustörekvéseinek előharcosai voltak, anélkül, hogy egyetlen munkájuk is magán viselné azoknak az időknek sokszor kezdetleges tapogatódzását vagy szertelenségét. Bennük egyesült a régi művészet ismerete és tudása az új törekvésekkel, és előharcosai voltak egyben a magyaros stílustörekvéseknek is.”¹⁷⁵

Gerő Ödön 1913-ban a *Magyar Iparművészet* hasábjain számos fotóval illusztrált írást szentelt Bálint Zoltán és Jámbor Lajos iparművészeti munkásságának, amelyben a maga impresszionisztikus stílusában a korszak nagyhatású irányzatának, a *Gesamtkunstwerk*nek a lényegét is megfogalmazta: „Bálint és Jámbor úgy van az építési és iparművészi tervezéssel, mint a modern zene a komponálással. Az új zeneszerző hangszerelve komponál. Nem külön komponál és instrumentál, hanem instrumentálva gondolkodik. A hangszeradta lehetőségek gondolatot adnak neki s a zenei gondolat a hangszerelés formaötletével együtt támad. Bálint és Jámborék a házat és az interiőt együtt érzik és a kettőt együtt eszelik ki. Az egyik a másinak lehetőségei és követelményei szerint alakul. Így érvényesül az építészetükben festőiség; távlataik így formálódnak, tériük így kereskednek a monumentalitás és az intimitás körül. A monumentalitás követelményei iparművészeti formákat eszeltetnek ki velük s az intimitás csábítása építészeti megoldásokat kerestet velük. Felületek és mélységek iparművészeti kalandokba invitálják őket és iparművészeti fantáziák építési alkalmazkodásra ösztökélik őket.”¹⁷⁶

Középiletek, paloták, villák, bérházak

Dolgozatunk harmadik részében a Bálint és Jámbor építésziroda megvalósult munkáit mutatjuk be – köztük néhány időközben elpusztult épületet és egyéb építészeti alkotást –, lehetőség szerint a korabeli híradások alapján. Az építészpáros tervezte épületek jelentős része, túlnyomó többségük Magyarországon, néhányuk a környező országokban szerencsére ma is áll. Ahol mód van rá, ott néhány szóval utalunk a meglévő művek jelenlegi állapotára.

---

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

¹⁷⁵ Az 50 éves Vállalkozók lapja. Jubileumi album, 1879–1929. Szerk. *Lakatos Mihály* [et al.]. Bíró, Budapest, 1930, p. 139.

¹⁷⁶ *Gerő Ödön*: Magyar interiőrök. Az iparművész Bálint és Jámbor. *Magyar Iparművészet*, 1913. 5. sz., p. 177–188, további fotók p. 199–204 és p. 209–212.

Középületek

Mai tudásunk szerint a bő három évtizeden át közösen működtetett építésziroda tizennégy középületre kapott megbízást – részben meghirdetett pályázatok, részben közvetlen megbízások alapján. Bálint és Jámbor ezeken felül számos középületre kiírt tervpályázaton lett első díjas, de különböző okok miatt ezek közül nem mindegyik valósult meg. A tervszinten maradt jelentősebb pályamunkákról a cikksorozatban a későbbiekben lesz még szó. Közöségi jellegük folytán szintén itt mutatjuk be két fontosabb, a sajtó által annak idején méltott átalakítási munkájukat.

Pannonia szálló és vigadó, Szatmár

1897-ben a párizsi kiállítási pavilon tervezésére szóló mellett egy másik jelentős pályázat első díját is építészpárosunknak ítélték oda. Szatmár (Szatmárnémeti) város elöljárósága 1897. július 20-ai ülésén döntött a városi vigadó- és szállóépületre szóló tervpályázat kiírásáról. A pályaművek odaitélésénél kilátásba helyezték az *Magyar Mérnök és Építész Egylet* (MMÉE) véleményének meghallgatását.¹⁷⁷ Az építőbizottság végül *Pecz Samu* műegyetemi tanárt kérte fel a bírálatra, melynek figyelembevételével a beérkezett 11 pályamű közül a 2000 koronás első díjat a „Szatmár város rajzolt czimere” jeligéjű pályaterv alkotóinak, Bálint Zoltánnak és társának, Frommer Lajosnak¹⁷⁸ ítélte oda.

A leendő épületben egy hozzávetőleg 300 m² területű báltermet, éttermet, kávéházat kellett elhelyezni és kapcsolatba hozni egymással, illetve a modern berendezésű hotelszobákkal. A tervezőktől azt kérték, hogy az épületnek „lehetőleg magyaros jelleget” adjanak. A szellemes megoldásban Bálint és Frommer a vigadóhelyiségeket az udvarba, hátra tervezte, a tér felé néző homlokzat mögött a vendéglőt, illetve a kávéházat helyezték el. A két funkcionális csoport között a kapcsolatot a fedett udvarban elhelyezett étterem teremtette meg, amely táncmulatságok alkalmával a vigadóhoz tartozott, elhelyezésénél fogva azonban mindig az adott célnak megfelelően volt használható.

Az építészeti kiképzés tekintetében a tervezők igyekeztek a programnak eleget tenni, a pályaműben a homlokzatot és az enteriőröket magyaros stílusban álmodták meg. A műépítések a homlokzat felületein nyerstéglát, a párkányok, falosztások kiképzésénél műkövet, esetleg pirogránitot javasoltak alkalmazni, helyenként színes zománcozott díszítményekkel. A belső helyiségekben, a vigadóteremben élénk színezéssel díszített, magyarosan tagolt mennyezet, a kávéházban és az étteremben gazdagabb kiképzés szerepelt a pályaműben. A tervező építészeket a kivitelezéssel is megbízták, az épület végleges formája kisebb mó-

¹⁷⁷ A Szatmár-Németiben építendő fogadó és vigadó tervpályázata. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, 16. évf., 1897, p. 162.

¹⁷⁸ Frommer két évvel később vette fel a Jámbor nevet.

dosítások után alakult ki.¹⁷⁹ A szimmetrikus elrendezésű homlokzaton erőteljes hangsúlyt kapott a közepen emelt torony és az alatta elhelyezett, virágformájú ablak. A tetőt világosabb és sötétebb kék, mázas csempékkel burkolták. A főbejárat felett kapott helyet Szatmár város címere. A Hét című lap újságírója így írt a nagyszálló fiatal építészeiről: „megépítették a szatmári vigadót, a legszebb és legnagyobb épületek egyike, amiket vidéken emeltek”.¹⁸⁰

A Szatmárnémeti kimagasló építészeti értékét képező épület –, amelynek neve az egykori *Pannonia szálló és vigadóról* később *Dacia Hotelre* változott – állaga a 19. században hihetetlen mértékben leromlott. Az interneten számtalan híradást lehet olvasni a romániai műemlékek jegyzékén szereplő létesítmény katasztrofális állapotáról.¹⁸¹ Némi reményre ad okot, hogy 2018-ban az épület egy magyar állami tulajdonban lévő társaság tulajdonába került.¹⁸² Bízunk abban, hogy magyar investícióval sikerül felújítani, megmenteni a magyar szecesszió e mesterművét. Sajnos 2019 novemberében még semmi nem látszott abból, hogy elkezdődött volna a műemléképület felújítása.

1. ábra: A szatmári Pannónia Szálló (a szerző felvétele)

¹⁷⁹ A szatmári vigadó és szállóépület. *Építő Ipar*, 22. évf., 11. sz., 1898, p. 75–76.

¹⁸⁰ Bálint és Jámbor. *A Hét*, 1902. 7. sz., p. 106.

¹⁸¹ Lista monumentelor istorice din județul Satu Mare. SM-II-m-A-05221: https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_monumentelor_istorice_din_jude%C8%9Bul_Satu_Mare.

¹⁸² A magyar állam tulajdonába került Szatmár ikonikus épülete: <http://penzcsinalok.transindex.ro/lokalis/20180609-a-magyar-allam-tulajdonaba-kerult-szatmar-ikonikus-epulete>.

Evangélikus templom, Torontálerzsébetlak

1876-ban a Tisza áradása elpusztította *Torontál* megye egyik telepes faluját, *Eisenheimet*. 1887-ben szlovák, magyar és bolgár lakosokkal népesítették be a falut, amely *Erzsébet királyné* halála után az *Erzsébetlak* nevet vette fel. *Darányi Ignác* földművelési miniszter 1901-ben úgy döntött, állami költségen középületeket építtet néhány telepes községben. Köztük volt az erzsébetlaki evangélikus templom is, melynek megtervezését a miniszter a Bálint és Jámbor építészpárosra bízta, akik „nagy szeretettel fogtak a látszólag kisszerű feladat megoldásához”. A száz férőhelyes templom távlati képét és a magyaros motívumokkal díszített belső terek terveit a *Műcsarnok* téli tárlatán állították ki, ahol azok osztatlan tetszést arattak. Az *Építő Ipar* című szaklap közölte a templom távlati rajzát.¹⁸³

2. ábra: A tervezők rajza az erzsébetlaki templomról

A műcsarnokbeli kiállítást *Ferenc József* is megtekintette, akinek a figyelmét *Wlassics Gyula* kultuszminiszter hívta fel a kiállított képekre. A miniszter ez alkalommal bemutatta az uralkodónak Bálint Zoltánt és Jámbor Lajost, aki e szavakkal fordult hozzájuk: „Önök építették a párisi kiállítás magyar házát is. Igazán örülök. Igen sok szépet hallottam felőle, igen nagy sikerük volt.”¹⁸⁴

¹⁸³ Az erzsébetlaki református templom. *Építő Ipar*, 25. évf. 9. sz., 1901, p. 43–45.

¹⁸⁴ A király a műcsarnokban. *Budapesti Napló*, 1900. december 4., p. 12.

Az 1902-ben felépült templom ma is áll a vajdasági Belo Blato községben. Az interneten látható képek alapján az eredeti belső díszítést megőrizték, az épület kívül-belül kifogástalan állapotban van.¹⁸⁵

A László király páholy páholyháza, Nagyvárad

Bálint Zoltán és Jámbor Lajos mestermunkája volt az ingyen megtervezett nagyváradi épület, amely 1902-től közel fél évszázadon át volt a *Szent László* (más néven László király) szabadkőműves-páholy otthona. Az eklektikus épület a szabadkőműves építési elveket követi: az ablakok nélküli homlokzatot egy timpanonnal záródó oszlopcsarnok uralja. Az épület ma is látható az *Universitatii utca* 4. szám alatt, de az orommezőből a háromszögű Isten-szem – az oldalhomlokzatok tetején díszlő szfinxekkel együtt – mára eltűnt.¹⁸⁶

A szabadkőműves-páholy új székhelyét 1902. február 2-án avatták fel. „Az ünnepség szigorúan a hagyományos rítus szerint ment végbe profánok kizárásával és így annak részleteiről nem számolhatunk be – olvasható a *Nagyváradi Napló* másnapi cikkében. – Az új ház, vagy mint a szabadkőművesek nevezték, a szentély görög stilben emelt épület, amelynek klasszikus formáit a műépítész ízlése a szecessiós irány vonalaival és díszítéseivel is ellátta, a modern formák azonban nem ártottak a nemes ízlésű háznak, amely egyik legértékesebb épülete városunknak.” A tudósító nem említette a tervező építész(ek) nevét, vélhetően, mert azt titokban tartották. „Hogy Bálint Zoltánról és Jámbor Lajosról van szó, az csak nemrég vált ismertté, *Kupán Árpád* jeles helytörténészünknek a váradi szabadkőművesekről folytatott kutatásai nyomán.”¹⁸⁷

Hosszú idő óta a Területi Vámigazgatóság működik az épületben, de a városnak ambiciózus tervei vannak: Románia első szabadkőműves múzeumát szándékoznak itt létrehozni. *Nagyvárad* önkormányzata már 2017-ben megkötötte a finanszírozási szerződést az EU által támogatott 2014–2020-as Regionális Operatív Program részeként.¹⁸⁸

A Mohácsi Színkör faépülete, Mohács

1902 márciusában a *Mohácsi Színpartoló Egyesület* az alábbi kérelemmel fordult a városi képviselőtestülethez. „Mohács város művelt közönségének a színészet ügyével immár magához méltóan kell foglalkoznia. Mohács városának immár ezen a téren elodázhatatlan magasabb kötelezettségei támadtak. ... a színpartolás szép eszméjét, a műízlés fejlesztésének gyönyörű gondolatát, az esztétikai érzület kiművelését csak úgy valósíthatjuk meg igazán, ha a művészet partolásának városunkban állandó és méltó helyiségét emelünk. ...

¹⁸⁵ Evangelička crkva u Belom Blatu: <http://www.zrenjaninheritage.com/archives/5748>.

¹⁸⁶ A Szabadkőműves Páholy székhelye: <http://oradea.travel/hu/?p=2087>.

¹⁸⁷ *Péter I. Zoltán*: Egy jeles műépítész halálának évfordulója. *Biharország*, 7. évf. 35. sz., 2015, p. 32–33.

¹⁸⁸ Máté Zsófia, a Biharország főszerkesztőjének szíves közlése. E-mail, 2019. július 22.

az a város, mely a haladás útján törekszik előre, a mohácsi színpártoló egyesület kulturális és hazafias törekvéssel szemben nem viseltethetik közönnyel.” A színikör vezetői egy hozzávetőleg 3000 négyzetméter kiterjedésű területet kértek az egyesület részére díjmentesen átengedni.¹⁸⁹

A kérelem megtette hatását: az 1930-ban kiadott színművészeti lexikon szerint két évvel később felépült a *Mohácsi Színikör* új épülete: „A mai színikört építették Bálint és Jámbor építésszek; elfér benne kb. 340 személy. Megnyílt 1904. júl. 2-án, a mohácsi Színpártoló Egyesület kezdeményezésére.”¹⁹⁰ „Mindenkire nagyon kellemesen hatott a színikör világoszöld alapszíne ..., aminthogy az épület is messziről elárulja, hogy művészi kéz alól került ki. Bálint és Jámbor irodáját ilyennek approbálta a párisi kiállításon az egész világ.”¹⁹¹

A színikörrel a *Hungaricana* adatbázisban látható egy 1917-ben postára adott képeslap. A nyári színházként működő épületet 1949 körül lebontották.¹⁹²

Gyógyfürdő- és szállodakomplexum, Vizakna

Az erdélyi *Vizakna* (Vizakna) sós vizű tavairól és az ott kiépülő fürdővárosról volt ismert. A földművelődésügyi miniszter 1904. április 30-ai beérkezési határidővel tervpályázatot hirdetett a vizaknai sós gyógyfürdőben építendő melegfürdőház, gyógyterem, szállóépület és a három épületet összekötő fedett folyosó terveinek elkészítésére.

A pályázati eredményről a *Művészet* című folyóirat is hírt adott. A vizaknai gyógyfürdő épületeinek tervpályázatára beérkezett pályaművek egyike sem felelt meg a kiírt feltételeknek, mert mindegyik túllépte az 510 000 korona előirányzatot, emiatt az első díj nem volt kiadható. „Viszonylagosan legjobbnak ítélték a 'Vizakna' jeligéjű pályatervet, melynek szerzői Bálint Zoltán és Jámbor Lajos műépítésszek, akik a második díjat kapják, és pályatervüknek a miniszter utasításainak megfelelő átdolgozása után reflektálhatnak az első díjra.”¹⁹³

A részletes pályázati programot és az öt beérkezett tervet a *Magyar Pályázatok* 1905. évi augusztusi száma ismerteti; Bálint és Jámbor pályázatának bírálati jegyzőkönyvét idézzük. A három épületet szervesen összekötő és a pályázati hirdetményben előírt fedett folyosó helyett a pályázó egy, a gyógyteremépület háta mögött elhelyezett különálló fedett sétahelyet tervezett. „Az alaprajzi elrendezés helyes felfogással, kedvezően megoldottnak minősíthető”, azonban az odatervezett két zuhanyterem és fürdőiroda miatt a terület az előirányzottnál 200 m²-rel nagyobb. „A nagy medencék és az azokhoz tartozó helyiségek szerves egymásutánban vannak csoportosítva, az iszapfürdők és a földszinti kádfürdők az előcsarnoktól az

¹⁸⁹ Sándor László, *Tegzes Ferenc*: Válogatott levéltári források Mohács polgári kori történetéhez (1867–1944). Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1976, p. 417–475.

¹⁹⁰ Magyar színművészeti lexikon, 3. köt. Szerk. *Schöpflin Aladár*. Országos Színészegyesület, Budapest, 1930, p. 269.

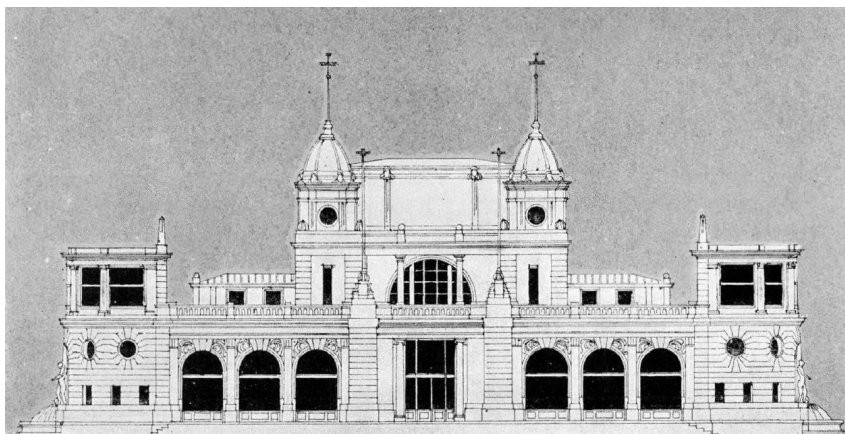
¹⁹¹ A színikör megnyitása. Mohács és Vidéke, 23. évf. 28. sz., 1904, p. 2.

¹⁹² Baranya megye földrajzi nevei. Adattár, Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 1982, p. 461.

¹⁹³ Kitüntetések. Művészet 3. évf. 5. sz., 1904, p. 339.

épület hossz tengelyére merőleges, eléggé széles, türethetően megvilágított és jól szellőzhető folyosóra nyílnak. Pályázó az udvarterületeket az alagsorban előnyös módon használja ki. Az emeleti kádfürdők elrendezése kedvező.” A gyógyterem alaprajzi megoldása művészi felfogásról tanúskodik. Az éttermeket és kávétermeket a nagy terasszal a tavak felőli oldalon helyezték el. Az emeleten az épületek tavak felőli részén lévő terasz igen szép. A pincérszobák és a vendéglős lakásának elhelyezése jó, de az „előcsarnokban térpazarlás mutatkozik.” A szállóépület alaprajza egyszerű, világos és takarékos beosztású. Az épületek kiképzése az épületek jellegének megfelelően, ízlésesen, ügyes kézzel lett megtervezve.¹⁹⁴

A fürdőkomplexum 1906 és 1908 között felépült. Az interneten található információk szerint a Bálint és Jámbor által tervezett épületek egy részét elbontották, más részét felújították: ez utóbbiakat eredeti rendeltetésüknek megfelelően használják.

3. ábra: Részlet a vizaknai fürdő pályázati anyagából

A Könyves Kálmán Műintézet szalonja

A műkereskedelemmel, kiállításszervezéssel foglalkozó Könyves Kálmán Műintézet adott megbízást a Bálint és Jámbor cégnek kiállítási színhelyül is szolgáló, több teremből álló szalon kialakítására.

Az *Uj Idők* 1906 novemberében képekkel illusztrált cikkben számolt be a Könyves Kálmán szalon belső átalakításáról. Az újságíró megemlíti az 1906 elején itt tartott nagy sikerű *Rippl-Rónai*-kiállítás helyszínéül szolgáló szalont mint a jól megválogatott, olykor elsősorán kiállítások színhelyét, amely akkor még kicsiny és kissé barátságatlan volt. A régi terem helyébe most egész teremsort alakítottak ki, Bálint és Jámbor műépítész bízva meg az ins-

¹⁹⁴ A bírálati jegyzőkönyvből. Magyar Pályázatok. Építőművészet, 1905. 5. sz., p. 4–9.

tallációval. Hatalmas rézveretű portál ékesíti a Nagymező utcai homlokzatot, benn pedig könnyen átalakítható kiállítási helyiségek vannak, amelyek szürke falát sötétkék farámák foglalják be. A kisebb helyiségek sorához csatlakozik a folyóirat-olvasóterem kandallóval s szép belső megoldással: ez is a közönség rendelkezésére áll. „Kaptunk tehát oly új művészeti szalont, amely dísz- és alkalmatosság dolgában nem marad a külföldiek mögött.”¹⁹⁵

4. ábra: A Könyves Kálmán Műintézet új olvasóterme

István Király szálloda és vigadó, Nagybánya

1906 és 1910 között Szatmár vármegye egyik települése, *Nagybánya* városa három jelentős munkával: a széles körben ismert nagyszálló és vigadó, a kevés figyelmet kapott görög-katolikus templom és a szinte ismeretlen festőműtermek megtervezésével bízta meg a Bálint és Jámbor céget.

A Nagybánya főterén 1874-ben létesült első szálloda és vendéglő épülete 1905 augusztusában leégett. „A városi nagyszálló leégése után egyik legsürgősebb feladatunkká vált, hogy

¹⁹⁵ A Könyves Kálmán új szalonja. *Uj Idők*, 1906. november 11., p. 491, a kép: p. 475. (Az építészek műveit felsoroló listákon ez a munka mindeddig nem szerepelt.)

a romok helyén mielőbb felépítsük a városi palotát. Ezt nemcsak esztetikai okok tették kötelességünkkel, de főleg azon körülmény, hogy a tűzvész folytán tetemes bérösszegektől esett el a város, mely elmaradt bérjövendelmek igen érzékenyen érintik évi háztartási mérlegünket”¹⁹⁶ – írta 1906-ban a Nagybánya újságírója.

A város lakossága és vezetősége arra az elhatározásra jutott, hogy az elpusztult épület helyén új szállodat és vigadót építtet, amelyben helyet kap egy 400 személy befogadására alkalmas színházterem. A határozat közgyűlés általi elfogadása után néhány városatya megkérdőjelezte a döntés helyességét: kell-e a városnak 400 fős színházterem, kifizetődő lesz-e a hatalmas épület? Végül mégis a beruházás melletti álláspont győzött, és 1906. február 7-én meghirdették a városi nagyszálló építéséről szóló pályázatot, március 31-i beadási határidővel.¹⁹⁷

A városi tanács a pályázatok bírálatát az MMÉE-re bízta, amelynek bírálóbizottsága a 15 beérkezett pályamű közül első díjjal a *Három rajzolt tulipán* jeligéjű, a Bálint és Jámbor cég által készített tervet javasolta kitüntetni. A *Nagybánya* című lap közzétette a zsűri véleményét, amelynek legfontosabb megállapításai: A „három rajzolt tulipán” jeligéjű terv jó, monumentális és szerves alaprajzi megoldást mutat, melynél minden helyiség kellő nagyságú és jó világítású. Igen szépen vannak elhelyezve a kávéház és a vendéglő helyiségei: azok közvetlenül a főhomlokzatra nyílnak, de abból kevés helyet foglalnak el. A vendéglő és kávéház úgy az utcáról, mint a szállodából jól megközelíthető. Minden helyiség szép térhatással, a nagyságához képest arányos méretekkel bír. Kiváló a főlépcső elrendezése, valamint a színház, vigadó és szálloda közös előcsarnokának alakítása, mely minden körülmény számbavételével van kialakítva. Elég nagy a színház nézőtere és színpadja, célszerűek a ruhatárak, a vészkijáratok és az egyéb mellékhelyiségek. A szállodai szobák tetszetősek, ezek mellékhelyiségei jók. Szép és megfelelő az építmény architektonikus kiképzése. A terv egyedüli hibája, hogy a vendéglő konyháját egy üveggel lefedött udvarban helyezték el, de ezen könnyen lehet segíteni. Az épület az előírányzott költségkereten belül megvalósítható. A bírálóbizottság egyhangúlag megállapodott abban, hogy az I. díjra a „három rajzolt tulipán” jeligéjű tervet ajánlja, mert előnyeivel nemcsak kimagaslik társai közül, de a kitűzött feladatot minden tekintetben jól oldja meg. A zsűri melegen ajánlotta, hogy a részletes tervek elkészítésével és a művezetéssel e terv szerzőjét bízzák meg, mert ezáltal Nagybánya város megfelelő építményhez fog jutni.¹⁹⁸

1906 és 1908 között a helyi lapokban jó néhány cikk megjelent a nagyszálló építésével kapcsolatos vitákról. Belenézve a helyi lapokba érthetővé válik, miért húzódtott az építkezés megkezdése a pályázati eredmény kihirdetésétől számítva csaknem két éven át.

Az eredményhirdetés után ismét adáz polémia kezdődött a városi közgyűlésben: „egyszerre vitássá vált, hogy csakugyan oly épületre van szüksége a városnak, minőt a pályázati

¹⁹⁶ „Chaosz”?! Nagybánya, 1906. szeptember 13., 37. sz., p. 1–3.

¹⁹⁷ Pályázati hirdetmény. Nagybánya és Vidéke, 32. évf. 6. sz., 1906. február 11., p. 4.

¹⁹⁸ A városi nagyszálló pályatervei. Nagybánya, 4. évf. 25. sz., 1906. június 21., p. 1–3.

hirdetményben követelt? Csakugyan szüksége van a városnak sülyeszítővel és zsinórpaddal ellátott színházra, vagy csak diszteremre, hol hébe-hóba színházi előadásokat is lehetne tartani?” Néhányan újra felvetették, jó volt-e a pályázati kiírás? A pályadíjnyertesek kihirdetése után pedig újabb parázs veszekedés tárgya lett, kire bízják az építkezés művezetését. „S különösen magasra csaptak a szenvedélyek lángjai a legutóbb lezajlott közgyűlésen, mely arról volt hivatva dönteni, hogy a részletes tervek és költségvetés elkészítésével kit bízson meg a közgyűlés? Az ad hoc bizottság az első díj nyertesait: Jámbor és Bálint fővárosi műépítészeket javasolta megbízni. Nosza, lett nagy kavarodás e javaslatra!” A cikkíró végül leszögezi: a pályakoszorúzott terv „mindenben megfelel a pályázati hirdetményben foglalt követelményeknek”, ha tehát az rossz, akkor a pályázati felhívás volt rossz! Arról nem szól a fáma, a tervezők mit szóltak a következő fejleményhez: „Az adhoc bizottság a pályakoszorúzott terven több rendbeli változást tett, felülbírlván a szent zsűrit s a helyi praktikus gondolkozást igyekezett belevinni a három tulipános tervezetbe.”¹⁹⁹

Egy újabb újságcikkből kiderül, hogy 1908 áprilisáig még mindig nem kötötték meg a kivitelezői szerződést, pedig mindegy, kire bízják az építkezés vezetését, csak épüljön fel mielőbb. A pénzügyi szempontok mellett szólnak, hogy „ha már az eddig kidolgozott részletes tervekért és költségvetésekért 2 százalékot kell fizetnünk a tervező építészeknek, bízzuk rájuk az építkezés művezetését is, mert a teljes kivitelért még fizetendő két százalékból alig takaríthatnánk meg valamit, ha a kivitelre bárkit is kérnünk fel”. Emellett szól a felelősségvállalás kérdése is: ha a tervező építészek felügyelik az építkezést, minden tekintetben a legteljesebb felelősséggel tartoznak az egész komplexumért.²⁰⁰ Végül győzött a józan ész: a művezetést a tervezők felügyeletére bízták, a kivitelezésre 1908 novemberében versenytárgyalást tartottak.²⁰¹

A nagyszálló építésének híre még „a Borovszkyba” is bekerült: „A város épen ebben az évben (1908) foglalkozik nagyszabású beruházásokkal. A városi nagyszállót, a mely 1905 tavaszán leégett, s azóta romokban áll a piac nyugati oldalán, Bálint és Jámbor pályadíjnyertes tervei szerint újraépítik. Bevezetik a villamvilágítást, megcsinálják a vízvezetékét.”²⁰²

Az építészek a színház és az étterem tetőzetének áthidalására az akkor még újdonságnak számító vasbeton technológiát alkalmazták, amelyről a kivitelezésben közreműködő *dr. Sándor Ödön* terjedelmes cikket írt egy szaklapban; az abban foglaltakat az ötödik rész *Az új, korszerű építészeti megoldások alkalmazása* című fejezetében ismertetjük. Ha nehezen is, de 1910 őszére elkészült az impozáns épület, benne az *István Király szálló*, illetve a város híres szülöttéről, *Lendvay Mártonról* elnevezett színház.

¹⁹⁹ I. m. (196).

²⁰⁰ A városi nagyszálló. Nagybánya, 6. évf. 16. sz., 1908. április 16., p. 3.

²⁰¹ Szamos, 1908. október 11., 82. sz., p. 5.

²⁰² Nagybánya. A város háztartása. In: Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye. Szerk. *Borovszky Samu*. Apollo Irodalmi Társaság, Budapest, 1908, p. 219.

5. ábra: A nagybányai István Király szálló 1941-ben²⁰³

A szerencsés felépítés öröme az építési vállalkozók, a *Grünwald Testvérek* cég 1910. október 15-én díszes lakomát adott. A vacsorára Bálint Zoltán és Jámbor Lajos is hivatalos volt: munkájuk elismeréseképpen többen felköszöntötték őket.²⁰⁴ Az emelkedett hangulatban lezajlott banketten számos tósztot mondtak: „Jámbor Lajos hármat is, mert maga volt legjobban elragadtatva a terem remek akusztikájától, a mit azzal fejezett ki, hogy az egész compositióban ennek örvend a legjobban.”²⁰⁵ A színházat 1910. november 5-én díszelőadással nyitották meg, ezen Bálint Zoltán a feleségével együtt jelent meg. Az ünnepi beszédek és megemlékezések után a *Bánk bánt* adták elő, a főbb szerepekben fővárosi művészekkel.²⁰⁶

Gerő Ödön elismerőleg írt az épület stílusáról: a ritmus „domináns érzetése”, ugyanakkor a mások által is alkalmazott motívumok lehetőség szerinti kikerülése jellemzi Bálint és Jámbor magyaros építészeti és iparművészeti programját. „A népies díszítőelemeket monumentalizálják, plasztikusan jelentetik meg, de naivitásától megfosztják. A szerkezetben is magyarosságot éreztetnek a vonal ritmusával. A nagybányai színház ennek az igyekvésnek dokumentuma.”²⁰⁷

²⁰³ Fortepan. Adományozó Romák Éva.

²⁰⁴ Nagybánya és Vidéke, 36. évf. 43. sz., 1910. október 23., p. 2.

²⁰⁵ TársasvacSORA. Nagybányai Hírlap, 3. évf. 43. sz., 1910. október 23., p. 4.

²⁰⁶ A Lendvay-színház megnyitása. Nagybánya és Vidéke, 36. évf. 43. sz., 1910. november 13., p. 3.

²⁰⁷ Gerő: i. m. (176). A 6. ábrán a 187. oldalon lévő egykorú fényképfelvétel látható.

6. ábra: A nagybányai színház előcsarnoka

A jó állapotban lévő épület (7. ábra) szerepel Máramaros megye műemlékeinek listáján.²⁰⁸

7. ábra: A volt István király szálló 2019-ben (a szerző felvétele)

²⁰⁸ Lista monumentelor istorice din județul Maramureș. MM-II-a-A-04452: https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_monumentelor_istorice_din_jude%C8%9Bul_Maramure%C8%99.

Görögkatolikus templom, Nagybánya

A helybeli görögkatolikusok 1905-ben határozták el egy új templom építését – ennek az épületnek a tervezésével szintén a Bálint és Jámbor céget bízták meg. Az impozáns méretűre tervezett templomtorony azonban a felépítés során romba dőlt, maga alá temetve a félkész épület egy részét is. „Csak a múlt számunkban dicsértük meg, hogy milyen szép, milyen nagy, hatalmas, hogy vetekedik a Szt. István toronnyal s ma már csak egy óriási romhalmaz jelzi a helyet, ahol volt ... a 40 méterre, illetve fedéllel együtt 50 méterre tervezett torony alsó része még tavaly, felső része pedig most épült tavasz óta. Már volt úgy 28 méter készen belőle, amit gyorsan emeltek föl; a szép román stílusú templom már kedves képet nyújtott a szemlélőnek s ime e hó 12-én pont déli 12 órakor romba dőlt a torony s magával ragadta a templom előcsarnokát is.”²⁰⁹ Csodával határos módon haláleset nem történt, de néhány munkás súlyos sérülést szenvedett, akiknek „fölségezésére mozgalom indult meg”. A város, a görögkatolikus lelkész, a helyi takarékpénztár és sokan mások mellett Bálint és Jámbor is juttatott pénzbeli adományt a szerencsétlenül járt embereknek.²¹⁰

Természetesen azonnal elindultak a találgatások: vajon a tervek voltak hibásak, vagy a kivitelezés minősége nem volt megfelelő? A káresemény kapcsán lefolytatott vizsgálatok vélhetően nem emeltek kifogást az építésszek munkája ellen, ugyanis a templom építése az eredeti tervek alapján ment végbe. „Brebán Sándor h. plébános, ki ügybuzgóságával az egész templomot úgyszólván a semmiből teremtette meg, a g. kath. templom tornyát ért veszedelem után sem pihent, hanem minden követ megmozgatott, hogy úgy a templom, mint a torony építése lehetőleg még ez évben befejezést nyerhessen. Az építés vezetését most Fogarassy és Latorján szatmári jónevű műépítésszek vették át, kik az építkezést Bálint és Jámbor budapesti műépítésszek tervei szerint folytatják. Remény van arra, hogy a gyönyörű templomot, melyhez hasonló g. kath. templom igen kevés van az egész országban, még ez év őszén felszentelik” – írja a *Nagybánya* című lap 1908 nyarán.²¹¹

A templomot 1909. november végén szentelték fel; az eseményre az építéssz páros is hivatalos volt. „Bálint és Jámbor budapesti műépítésszek a ma délelőtti 9 óra 12 perces vonattal városunkba érkeztek s holnap részt fognak venni a g. kath. templom fölszentelésének ünnepélyén, mint a páratlanul csinos épületnek tervezői.”²¹²

A „lélekemelő szép ünnepség” sokakat vonzott: „a nép nagy tömegekben hullámozott az új templomhoz s a vidékről is igen sokan bejöttek ez alkalomra. ... A templom kívülről festői látványt nyújt, de belülről is igen vonzó, kedves és izléses, valóban szerencsés alkotás, melyért Bálint és Jámbor építésszek megérdemlik a legnagyobb elismerést.” A templomépületért sokan fáradoztak, de „a legfőbb érdem Brebán Sándoré, aki törhetetlen bátorsággal

²⁰⁹ A g. kath. torony rombadőlése. *Nagybánya és Vidéke*, 34. évf. 20. sz., 1908. május 17., p. 1–2.

²¹⁰ *Nagybánya és Vidéke*, 34. évf. 20. sz., 1908. május 17., p. 3.

²¹¹ A g. kath. templom építése. *Nagybánya*, 6. évf. 31. sz., 1908. július 30., p. 4.

²¹² *Nagybánya és Vidéke*, 35. évf. 47. sz., 1909. november 21., p. 3.

győzött le minden utjában állott akadályt s a gyönyörű és impozáns épületet, mely városunknak egyik legszebb középülete, sikerült rövid idő alatt fölemelnie.”²¹³

A *Wikipédián* látható egy különlegesen érdekes képeslap 1908-ból, az akkor épülőfélben lévő templomról.²¹⁴ A romániai műemlékek listáján szereplő, és az interneten látható fotók alapján kitűnő állapotban lévő templomépület ma is szolgálja a híveket.²¹⁵

8. ábra: A nagybányai templom – Bálint és Jámbor terve²¹⁶

Festőműtermek, Nagybánya

A már többször említett digitalizálás révén sikerült egy újabb épületegyüttest, a Bálint és Jámbor iroda által tervezett nagybányai festőműtermeket felkutatni.

Neves magyar festők 1896-ban alapították a nagybányai művésztelepet, melynek létrejöttében nagy szerepet játszott a helyi polgármester, *Turman Olivér*: ő hívta meg a Münchenben dolgozó *Hollósy Simont* a városba, amikor a mester a növendékei nyári plain air gyakorlatához keresett megfelelő helyszínt. A fél évszázadon át működő művésztelep a modern magyar festészet egyik központjává vált. Az első öt évben nyári szabadiskola, 1902-től 1927-ig pedig a *Nagybányai Szabad Festőiskola* működött a városban.

²¹³ A g. k. templom fölszentelése. Nagybánya és Vidéke, 35. évf. 48. sz., 1909. november 28., p. 3.

²¹⁴ Construcția Catedralei Adormirea Maicii Domnului, Baia Mare, 1908: https://ro.wikipedia.org/wiki/Catedrala_Adormirea_Maicii_Domnului_din_Baia_Mare#/media/Fi%C8%99ier:Catbaiaamare1908.jpg.

²¹⁵ Catedrala Adormirea Maicii Domnului din Baia Mare: https://ro.wikipedia.org/wiki/Catedrala_Adormirea_Maicii_Domnului_din_Baia_Mare.

²¹⁶ A nagybányai templom. In: A Ház. 1908, p. 90.

Az akkor már bő évtizede a városban tevékenykedő festőiskola körülményeiről sokat elárul a városi képviselőtestület által 1909. november 27-én megtárgyalt, a festőkolónia „ittmaradhatása” kérdéséről szóló előterjesztés. A sajtóbeszámoló szerint a gazdasági és pénzügyi bizottság javaslata „igen előkelő és szép vitát produkált,” a felszólalók „az ügy iránti lelkesedéstől duzzadt szép beszédekben mutatták ki azt, hogy Nagybánya városának nem szabad kicsinyes érdekekből a festőcolonia által követelt áldozatoktól visszariadni”. A közgyűlés végül egyhangúlag hozott egy elvi határozatot arról, hogy három épületben dupla műtermet építtet a festőművészek számára, és a beruházáshoz megpróbál kormánysszubszenciót szerezni.²¹⁷

Hogy a határozathozatalban volt-e szerepe, azt nem tudni, de a kiváló időzítés iskola-példájaként is tekinthetünk *Krúdy Gyulának* a helyi lapban a közgyűlési tanácskozás előtt publikált *A magyar Barbizon* című vezércikkére. Az apropót az a híresztelés adta, „hogy a világhírű nagybányai telep feloszlóban van”. Krúdytól két mondatot idézünk:

Krúdy Gyula a magyar Barbizonról²¹⁸

„Nagybánya is úgy van elraktározva már a magyar koponyákban, mint az a páratlan, nagyszerű és a maga nemében egyetlen magyar város, amelynek intelligens lakossága, kiváló társadalma és rajongó, lelkes vezetői megkedveltették az új művészetek tanítványaival a vidéki, a szabad természetbeni életet ... az én fantáziám szerint, minden egyes nagybányai polgár büszke arra, hogy azok a színek, azok a hegyek, völgyek és erdők, amelyeket az ő szemével eddig közömbösen látott: egy évtized óta a párisi Szalonban épen úgy, mint az amerikai dollárkirályok képcsarnokaiban jelentek meg és egy egész világ művelt, művészetben hívő emberiségét tanították meg új látásokra.”

Pár hónap múlva a helyi lap közölte a konkrét döntésről szóló hírt: a város a festőműtermek és a hozzájuk tartozó legénylakások megtervezésével ismét Bálint Zoltánt és Jámbor Lajost bízta meg. A városi közgyűlés „elrendelte a festőcolonia műtermének 33 ezer korona és a legénylakásoknak 36 ezer korona költséggel való felépítését Jámbor és Bálint műépítésszek remek tervei szerint s az ügyek intézésére egy négytagú bizottságot küldött ki”.²¹⁹ A festőiskola centruma egy 8x14 méteres, fölülvilágítós, kiállítási helyiségnek is alkalmas nagyterem volt, ebből nyíltot két oldalvilágítású műterem. A másik emeletes épületben 4 bérműterem kapott helyet.²²⁰

²¹⁷ Nagybányai Hírlap, 1909. november 28., 48. sz., p. 3.

²¹⁸ *Krúdy Gyula: A magyar Barbizon*. Nagybánya, 1909. november 11., 45. sz., p. 1.

²¹⁹ Nagybányai Hírlap, 1910. április 17., 16. sz., p. 3.

²²⁰ Symposium. Magyarországi Alkotótelepek és Symposiumok Társasága. Symposium Alapítvány, Budapest, 2003, p. 23.

Az Országút melletti építkezés előkészületei során azonban nem várt nehézségekbe ütköztek. Az épületek alapozásakor kiderült, hogy „ezekkel az épületekkel is úgy vagyunk, mint voltunk az István Király szállóval annak idején, t. i. hogy a telek rajza nem egyezett meg a helyszíni valóságos állapottal”. Az építészekkel nem tudatták, milyen égtájak irányába halad az az út, melynek mentén a tervezett épületek állnak majd. A cikkíró nagyon el lehetett keseredve: azt javasolta, legalább az iskola-műtermet máshol helyezték el, mert ha a terv szerinti helyén épül meg, „örökre ott marad ferdén és eldugottan”. Ha itt marad, nagy kár lesz: „ilyen módon a szép és értékes iskola-műterem abszolúte nem érvényesül s a befektetett nagy tőke nem hozza meg azt a kamatját, hogy hirdesse az idegennek a város kulturális áldozatait, miket erején felül tesz”.²²¹

2012 és 2019 között a nagybányai festőkolónia épületeit – a Bálint és Jámbor által tervezett műteremházzal együtt – jelentős összegű Európai Uniósi támogatással gyönyörűen felújították.²²²

A Zsilvölgy páholy páholyháza, Petrozsény

A festői Zsil völgyében a 18. században alapították *Petrozsény* bányászvárost, amely a kiváló minőségű feketeszénnek köszönhetően a 19. század végére virágzó, gazdag településsé fejlődött. Az aradi szabadkőműves-páholyból kivált 10 tag 1908-ban alapította meg a *Zsilvölgy páholyt* Petrozsényben, és még abban az évben felépítették saját páholyházukat a fentebb bemutatott nagyváradi László király páholyház mintájára, annak tervei alapján. Az épületet 1916-ban a románok romba döntötték.²²³

Állami Felsőkereskedelmi Iskola, Budapest

Több helyen – például a *Vállalkozók Lapja* jubileumi albumában – lehet arról olvasni, hogy erre a feladatra a Bálint és Jámbor iroda közvetlen felkérését kapott a kultuszminisztériumtól. Az Építő Ipar 1912 augusztusában közölt egy listát az új építkezésre a magánépítési bizottság által kiadott engedélyekről, köztük a következőről: a vallás- és közoktatási minisztérium a Thököly úton a 2827. hrsz. alatt felső kereskedelmi iskola építéséhez kért hozzájárulást, a tervezők Bálint és Jámbor.²²⁴ A tervezési munkálatok azonban nem ekkor kezdődhettek, mert ezt a hírt időben megelőzte a minisztérium által közzétett néhány, a szakipari munkákra vonatkozó, és több ágazati szaklapban – például a *Magyar Lakatosmesterek Lapjában*,

²²¹ Pár szó a festőműtermekről. Nagybánya és Vidéke, 36. évf. 30. sz., 1910. július 24., p. 1–2.

²²² Arhitecturi în creștere: <http://arhitectura-1906.ro/2019/02/o-noua9-optiune/> és Restoration and rehabilitation of Colony of Painters. <http://rba.spatiuconstruit.ro/arhiva/2019/proiect/168/view>.

²²³ *Berényi Zsuzsanna Ágnes*: Adatok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez. *Múltunk*, 48. évf. 3. sz., 2003, p. 188. és *Berényi Zsuzsanna Ágnes*: A petrozsényi „Zsilvölgy” páholy. *Kapu*, 1993. 1. sz., p. 88.

²²⁴ *Építő Ipar*, 36. évf. 32. sz., 1912, p. 311.

a *Magyar Asztalosmesterek Lapjában*, *A Bádogos és Szerelőben* – megjelent versenytárgyalási felhívás. Ez utóbbit idézzük: bádogos-, vízvezeték-, légszesz- és csatornázási munkálatok Budapesten. A Bálint és Jámbor építészek tervei alapján a Thököly úton építendő állami felső kereskedelmi iskola munkálatainak biztosítására a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban versenytárgyalás tartatott.²²⁵

A következő hír az 1913 szeptemberére elkészült új iskolaépületről szól: az állam a fővárosban 1907-ben állította fel az első, és ma is egyetlen állami felső kereskedelmi iskolát. Az intézet ideiglenesen a Rózsa utca 1. szám alatt levő bérházban volt. Szeptember elsején azonban már saját díszes, modern új épületébe költözött át.²²⁶

A jó állapotban lévő, tetszetős épület ma is iskolaként funkcionál a Thököly út 48–50. szám alatt. Az impozáns épület karakterét a tervezők által alkalmazott mészhomoktégla határozza meg. Erről a különleges építőanyagról a Károlyi-háznál, illetve a cikksorozat ötödik részében lesz szó.

9. ábra: A volt felső kereskedelmi iskola (a szerző felvétele)

Állami Számvevőszék, Budapest

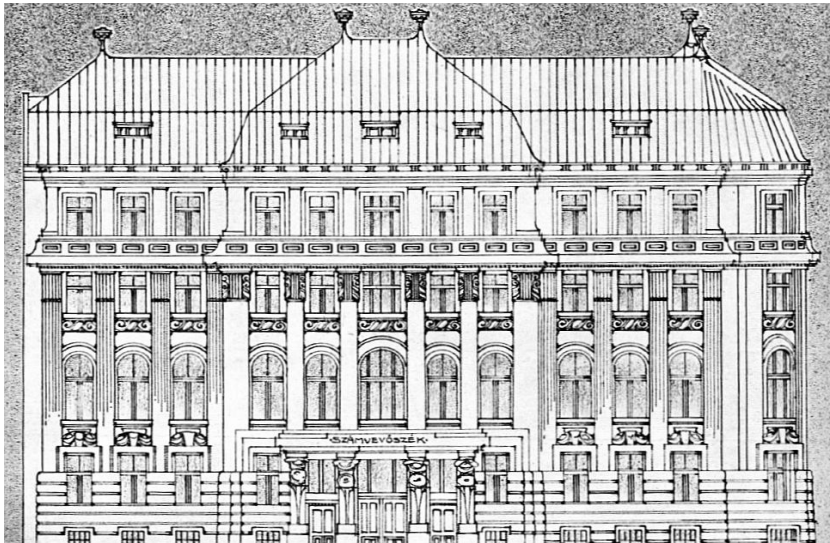
A *Számvevőszék* sokáig a belvárosi Veres Pálné utcában működött, de akkori székháza egyre szűkösebbnek bizonyult, így 1909-ben megszületett a döntés: a testület számára a budai

²²⁵ A Bádogos és Szerelő, 1912. július 27., 7. sz., p. 3.

²²⁶ Uj iskola. *Az Ujság*, 1913. szeptember 5., 211. sz., p. 14.

oldalán új épületet emelnek, és arra tervpályázatot hirdetnek. „A pályázat általános és országos, tehát abban kizárólag csakis magyar honos építészek vehetnek részt.”²²⁷

A pályázat építési programjában előírták, hogy az egész épület alatt létesítendő alagsorban kell elhelyezni a központi fűtés kazánházát, a pincéket, a mosókonyhát, két irattári helyiséget, továbbá a portás-, gépész- és házmesterlakást. A földszinten kellett kialakítani az igazgatói és az elnöki lakást – ez utóbbit kizárólag az elnök rendelkezésére álló belső felvonóval kellett összekötni az első emeleten kialakítandó elnöki hivattal. A 6 méter belmagasságú első emeleten kap helyet az elnöki és az alelnöki hivatal, egy nagy tanácsterem és a könyvtárterem. A második és a harmadik emelet a főosztályoké és a hozzá kapcsolódó ügyosztályoké. A kiírás további részleteket is tartalmazott – az elnök lakására vonatkozóan például a következőket: „2 előszoba, 2 egyablakos szoba, 5 kétablakos szoba, 1 nagyobb szoba kb. 40 m² alapterülettel, 1 fürdőszoba, 1 konyha, 2 cselédszoba, 2 kamra, 2 klozet” – olvasható a *Magyar Pályázatok* 1910. évi 1. számában. A lapban közzétették a beérkezett pályaművek néhány jellemző rajzát és a bírálati jegyzőkönyvek kivonatát. Bálint és Jámbor tervéről a következőket írták: „Alaprajzi elrendezése a program követelményeit teljes mértékben kielégíti; a tervezet alapos tanulmányról tanúskodik és csak apróbb jelentőségű hiányok észlelhetők. Nevezetesen az elnöki lakás földszintjén cseléd- vagy inasszobáról nincs gondoskodva .... Homlokzata a modern formák felhasználásával lett tervezve, jó arányokat mutat, és egy középület jellegével bír.”²²⁸

10. ábra: Az Állami Számvevőszék homlokzati rajza Bálint és Jámbor I. díjas pályázatában

²²⁷ Az állami számszék új épülete. Magyarország, 16. évf. 172. sz., 1909. július 22., p. 6.

²²⁸ A m. kir. állami számvevőszék tervpályázata. Magyar Pályázatok. Építőművészet, 1910. 1. sz., p. 18–32.

A pályaterveket bíráló bizottság 1909 novemberében döntött a pályamunkák sorsa felett. A 2500 koronás I. díjat Bálint és Jámbor, a 2000 koronás II. díjat *Wälder Gyula*, a 1500 koronás III. díjat *Sebestyén Artur* terve nyerte el. A pályaművek december 1-ig a MMÉE helyiségében voltak kiállítva.²²⁹ Az 1910 és 1914 között elkészült épület ma a külügyminisztériumnak ad helyet a Bem rakpart 47. szám alatt.

Hajdú vármegye székházépülete, Debrecen

Debrecen városképének napjainkban is meghatározó jelentőségű épületei közül kettő kötődik Bálint Zoltán és Jámbor Lajos nevéhez: ők tervezték a város főutcáján álló vármegyeházát és a *Nagytemplom* mellett felépült háromemeletes, reprezentatív bérpalotát.

Az 1876-ban a *Hajdúböszörmény* székhelyű *Hajdúkerületből*, néhány bihari és szabolcsi községből megalakult *Hajdú vármegye* központja Debrecen, a korábbi szabad királyi város lett. A törvényhatóság számára a város felajánlotta a régi *Fehér Ló* (egyes források szerint *Fehérkereszt*) fogadó épületét, amely azonban meglehetősen szűkösnek bizonyult.

A *Pesti Hírlap* tudósítása szerint 1910. december közepén terjesztették be a megyegyűlés elé az új székház költségvetését: a 600 ezer koronát kitevő beruházásra 50 éves törlesztéses kölcsönt vettek fel, továbbá kivetettek 2%-os vármegyei pótdátot, amelyet már abban az évben behajtottak. A másfél évre tervezett építkezés 1911-ben kezdődött.²³⁰ A város főútvonalán, a Piac utcában felépítendő székház tervezésére a Bálint és Jámbor céget kérték fel. Az épületben, amelynek a belső kialakítását is az építészekre bízták, a törvényhatósági és az államépítészeti hivatalokon kívül a fő- és az alispán, valamint a várnagy lakásait is ki kellett alakítani.²³¹

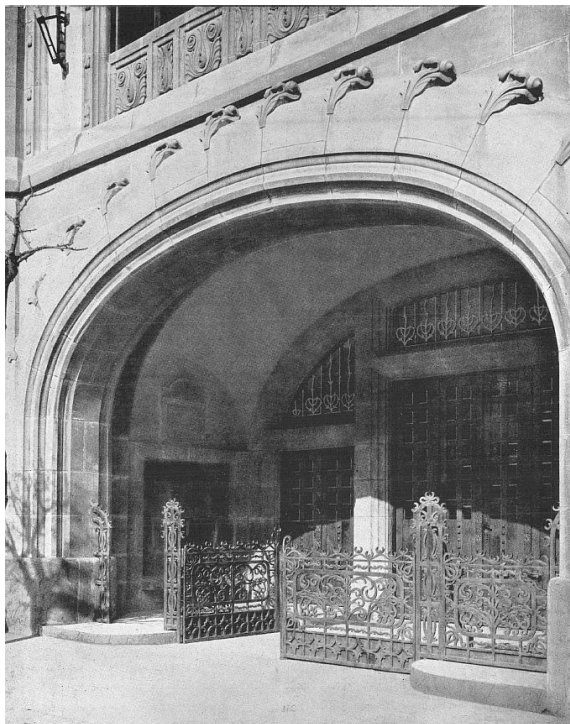
Az elkészült megyeháza a korabeli és a mai építészettörténészek szerint a Bálint és Jámbor kettős egyik kimagasló alkotása. A kortárs Gerő Ernő ezt az épületet is meleg szavakkal méltatta, külön kiemelve annak egyes részleteit: „Hajdú megye székházát Bálint-Jámborék magyar átmeneti stílusban építették. A nevének nevezések korában Bálint-Jámbor sajátos magyaros stílusának is nevet kell adni. Más ez a stílus mint a Lechner mesteré, más mint a Lechner község híveivé vagy mint a Lechneren túltevőké. ... A debreceni megyeháza Bálint-Jámborék egyik legnemesebb műve.” A díszterem „hatalmas fehér csarnok, amelybe Kernstock mester üveglablakai színesen viszik a verőfényt. Sötétre beeresztett és viaszolt hársfa-lambériák s ajtók vágják el a nagy fehérséget. A vasbetonmennyezet szélesen ráborul a teremre. Finoman vésett, virágosan ornamentizált fehér gerendák kereszteződnek benne.” A berendezést, valamint a terem közepén és a négy szögletében elhelyezett sárgaréz csillá-

²²⁹ Az állami számvevőszék új épülete. Az Ujság, 1909. november 17., 272. sz., p. 16.

²³⁰ Hajdú vármegye új székháza. Pesti Hírlap, 1910. december 13., 296. sz., p. 37.

²³¹ Hajdú vármegye új székházépülete. A Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, 48. évf. 7. sz., 1914, p. 120–123.

rokat szintén az építészpáros tervezte, akárcsak a megyeháza nagy kapujának rácsát, mely „Bálint-Jámbor egyik legjava rajza”²³²

11. ábra: A vármegyeháza főkapuja – készítette Losonczy István Debrecenben

Az építészek jellegzetes homlokzatot alakítottak ki hatalmas, íves bejáróval, a második emeleti közgyűlési terem magas ablaksoportjaival, az impozáns tetőzeten toronnyal. A földszintet és a homlokzat architektonikus elemeit magyaros motívumokkal díszített Zsolnay-pirogránittal burkolták. A közgyűlési terem fő díszje a hét vezért ábrázoló üvegfestménysorozat. Az elnöki emelvény feletti hetes ablaksoportot díszítő festmények *Kernstok Károly* tervei alapján készültek.

A vármegyeháza építése 1911 tavaszán kezdődött, 1912 őszén adták át az épületet. „Beépített köbtartalma pincetalajtól főpárkányig kereken 32 500 m³. Az építési költség 830 ezer koronát tett ki, a berendezésre 80 ezer koronát fordítottak.”²³³

²³² Gerő: i. m (176), p. 178–180, fotó p. 209.

²³³ Hajdú vármegye új székházépülete. Magyar Mérnök 48. évf. 7. sz., 1914, 120–123.

A megyeháza kapuja alatti tábla emléket állít az egykor itt állott *Fehér Ló* fogadónak és az abban megszállt nevezetes vendégeknek. Az épület az 1980-as és a 2010-es években zajló felújításoknak köszönhetően eredeti szépségében látható.

12. ábra: Hajdú vármegye székháza 1935-ben²³⁴

Állami Főgimnázium, Liptószentmiklós

Liptó vármegye székhelye, *Liptószentmiklós* nagyközség sokáig nélkülözte a nyolcosztályos, érettségi adó középiskolát. 1905-től éveken át újra és újra próbálkoztak a vallás- és közoktatási miniszternél, de a kérelmet a minisztérium mindannyiszor elutasította. A statisztikai adatok kevésbé támasztották alá a község kívánását: az 1910. évi népszámlálás adatai szerint mindössze 3251 lakosa volt. Végül sikerült a minisztériumi vezetőket meggyőzni arról,

²³⁴ Fortepan. Adományozó: Kurutz Márton.

hogy Liptószentmiklós a megye kulturális központi szerepének betöltésére hivatott, és a nagyközségben létesítendő középiskola életképességéhez megvannak a szükséges feltételek.

A kultuszminiszter 1911. január 3-án kelt leiratában azzal a feltétellel helyezte kilátásba az állami főgimnázium felállítását, hogy a létesítéshez a község 150 ezer koronával hozzájárul. A képviselőtestület az év nyarán tartott közgyűlésén egyhangúlag s nagy lelkesedéssel megszavazta a kért összeget; ennek alapján a miniszter értesítette a megye főispánját, hogy a főgimnázium 1912–1913. tanévvel való felállítása érdekében megkezdik a szükséges előmunkálatokat. Egy évvel később, 1912. szeptember 1-jén a főgimnáziumban az első és az ötödik osztály felállításával ténylegesen megindult az oktatás.²³⁵

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium az új iskolaépület megtervezésére a Bálint és Jámbor céget kérte fel. A szokásos eljárásrend szerint az építési munkákra a minisztérium által meghirdetett pályázatok útján keresték az alvállalkozókat. A feltételek és tervek Bálint és Jámbor műépítészeknél voltak megtekinthetők.²³⁶ A *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára* őrzi a gimnázium építkezésével kapcsolatos, a Földművelésügyi Minisztérium anyagában fennmaradt helyszínrajzokat, csatornázási térképet.²³⁷

Az iskolai értesítők hűségesen beszámolnak az új épülettel kapcsolatos fejleményekről. Az első tanévet egy bérházban kezdték, ahol összesen hat szoba és néhány mellékhelyiség állt rendelkezésre, ezért „nemcsak kívánatos, hanem feltétlenül szükséges volna, hogy az intézet az 1914–15. tanév elején új otthonába kerüljön. ... Az építkezés ügye azonban még csak a kezdet stádiumában van. A telkek megvásárlása és megszerzése körüli eljárás hosszas időt vett igénybe. ... Az építkezés költsége 750 000 koronában van előirányozva, melyből azonban a bútorzatnak is ki kell kerülni.”²³⁸

A második tanévben sem kezdődött meg az építkezés, a község ugyanis szeretett volna olcsóbb telket vásárolni az iskolaépület számára. A minisztérium egy hivatalnokot és Jámbor Lajost bízta meg a telkek alkalmasságának vizsgálatával – végül az eredeti koncepció maradt érvényben. „Közben a tervező műépítészek elkészítették az épület terveit”, azokat a minisztérium még 1913 nyarán elfogadta, és az egyes munkálatokra versenytárgyalást írt ki, amelyet eredménytelennek ítélték, és új pályázatokat hirdettek. 1914 májusában végül megindult az építkezés. „Az épület ősziig minden esetre tető alá kerül s ha csak igen nagy akadályok nem merülnek fel, 1915. szeptember 1-én saját otthonunkban nyithatjuk meg a tanévet, akkor már mind a 8 osztállyal” – áll az 1914 nyarán kiadott iskolai értesítőben.²³⁹

²³⁵ A liptószentmiklói magyar királyi állami főgimnázium első évi értesítője az 1912–13. iskolai évről. Liptószentmiklós, 1913, p. 18–20.

²³⁶ Magyar Asztalosmesterek Lapja, 6. évf. 35. sz., 1913. augusztus 31., p. 7.

²³⁷ M. kir. áll. főgymnásium építkezése Liptószentmiklóson. S 118 – No. 1363, 1364/1-5., 1365/1-5.

²³⁸ I. m. (235), p. 22–23.

²³⁹ A liptószentmiklói magyar királyi állami főgimnázium második évi értesítője az 1913–14. iskolai évről. Liptószentmiklós, 1914, p. 9.

Azok a bizonyos „igen nagy akadályok” sajnos, felmerültek: néhány hét múlva kirobbant az I. világháború.

„A kezdetben lassú ütemben haladó munka 1914 júliusában vett nagyobb lendületet s javában folyt, amikor az országra reánkényszerített nagy háború kiütött. Mindjárt a mozgósítás első napjaiban félbenmaradt a munka, megszűnt a sürgés-forgás az épület körül s a földből néhány méterre kiemelkedő falak egész télen át elhagyottságukkal nemzeti nagy küzdelmünknek voltak hirdetői.”²⁴⁰ A minisztérium 1915-ben elrendelte a munkálatok folytatását, de az 1915/16. tanév sem hozott döntő változást: „Díszes új otthonunk a háború szülte nehéz viszonyok között nem készülhetett el”, ezért az időközben 8 osztályosra bővült gimnázium kénytelen volt „szűk, sötét szobácskákban meghúzódni”.²⁴¹ Az utolsó iskolai értesítő 1918 nyarán arról tudósít, hogy a gimnázium épülete „az 1917. évben sem készült el, pedig csekély munka volt már hátra”.²⁴²

1919 óta az épületben a *Michal Miloslav Hodzáról*, a szlovák nemzetiségi mozgalom egyik vezéralakjáról elnevezett gimnázium működik. Egy angol nyelvű oldalon, ahol az építészek, Bálint és Jámbor nevét is megemlítik, látható néhány kép a háromszintes, remekbe szabott épületről, melynek leghangsúlyosabb eleme a saroktorony, több szintet átfogó, hatalmas ablakaival.²⁴³

Fészek Club, Budapest

Az 1920-as évek elején a *Fészek Művészklub* életében új korszak kezdődött; a megújulás egyik jele a kultuszminisztérium kisebb anyagi támogatásában is megnyilvánult. 1921-ben vásárolták meg a klubnak addig is otthont adó, de korábban csak bérelt házat a Kertész utcában. Az igazgatóság az építésztagek által ajánlott Bálint és Jámbor irodát bízta meg egy több lépcsőben végbemenő átalakítás tervezésével.

Legelőször – amint a következő beszámoló dátumából kiderül, 1922-ben – az udvart alakították át fedett árkaDOS, teraszos kerthelyiséggé. A második ütemben készült el a hall, a nagyterem és két kisebb szoba – egyik a sakk- és kártyajátékok, a másik a zongorabemutatók számára. Az átalakítás harmadik évében a földszintre költöztették le az éttermet, amely ma szinte ugyanolyan állapotban látható, mint amilyenek készült. Az étterem emeleti helyén üléstermet, könyvtárszobát és egy külön olvasótermet alakítottak ki. 1926-ban az alsó hall

²⁴⁰ A lipótszentmiklósi magyar királyi állami főgimnázium harmadik évi értesítője az 1914–15. iskolai évről. Lipótszentmiklós, 1915, p. 15–16.

²⁴¹ A lipótszentmiklósi magyar királyi állami főgimnázium negyedik évi értesítője az 1915–16. iskolai évről. Lipótszentmiklós, 1916, p. 5–6.

²⁴² A lipótszentmiklósi magyar királyi állami főgimnázium hatodik évi értesítője az 1917–18. iskolai évről. Lipótszentmiklós, 1918, p. 7.

²⁴³ M. M. Hodža Grammar School: <https://www.mikulas.sk/en/visitor/monuments-of-the-town/m-m-hodza-grammar-school/>.

és a vesztibül készült el – végül ez lett az átépítés utolsó szakasza, mert a szomszéd telekre tervezett, 600 fős koncert- és színházterem végül nem épült meg.²⁴⁴

A Fészek „tegnap este nyitotta meg kerti helyiségeit, amelyek olyan fényesek, hogy egész Budapesten nincsen párjuk. A régi kert helyén Bálint Zoltán és Jámbor Lajos, a két kitűnő műépítész olasz renaissance-stilü árkádokat épített nyitott és csukott teraszokkal, amelyek a legszebb firenzei loggiákra emlékeztetnek.” Az építőmester külön érdeme, hogy nem vágta ki a kert régi fáit, hanem szépen körülépítette őket. Az árkádokat karcsú oszlopok díszítik, az oszlopok között egy-egy majolikaplakett örökít meg néhány nagy művészt. „Az árkádok fölött pompás teraszok vannak; ide díszes lépcső vezet, amelynek kanyarulatában csodaszép szökőkút pompázik.” „A felavatás valóságos háziünnepség számba ment; a főváros művészvilága szeretettel és hálával köszönte meg a Fészek igazgatóinak ... ezt a pompás alkotást, amelyhez foghatót soha semmiféle klub nem nyújtott még tagjainak.” A hála és a szeretet még fokozottabb mértékben nyilvánult meg a Fészek gazdája, Tolnay Ákos, a felújítás értelmi szerzője iránt. „A színészeknek, festőknek, szobrászoknak, építészeknek, íróknak, zenészeknek olyan klubjuk van, hogy azt megirigyelhetik tőlük az amerikai dollárkirályok is!”²⁴⁵

Állami Tanítóképző Intézet, Jászberény

A jászberényi állami tanítóképző intézet felépítésére az 1927/28. évi költségvetésben 348 ezer pengőt irányoztak elő, de akkor az összeget csak részben használták fel.²⁴⁶ Az épület tervezésére a Bálint és Jámbor iroda közvetlen megbízást kapott,²⁴⁷ és a versenytárgyalási felhívásból az is kiderül, hogy az építkezés kivitelezésével szintén az építész tervezőket bízták meg.²⁴⁸ A központi fűtéssel ellátott, reprezentatív épület a tervezett határidőre el is készült, de – amint a *Friss Ujság* beszámolt róla: „Üresen áll az állami tanítóképző új palotája, nincs pénz a berendezésre”. A lap kiküldött tudósítója szerint a gyönyörű palota a város legszebb, legmodernebb épülete, amelyet berendezés híján nem tudnak használatba venni.²⁴⁹ Az épületben ma az *Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campusa* működik.

²⁴⁴ *Bánóci Zsuzsa: Fészek Művészek Clubja 1901–1949. Ars Hungarica, 23. évf. 1. sz., 1995, p. 63–79.*

²⁴⁵ *F. J.: Színházi krónika. 8 Órai Ujság, 8. évf. 154. sz., 1922. július 9., p. 8.*

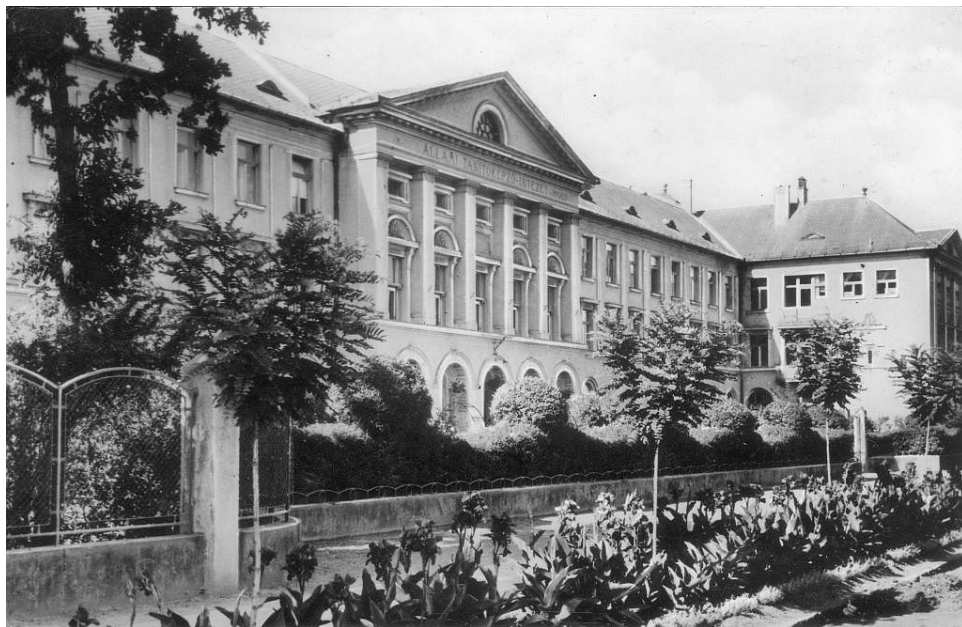
²⁴⁶ *Jelentés az 1927–1928. évi zárszámadásról. Állami Számvevőszék, 1928, p. 287.*

²⁴⁷ *Magyar művészet 1890–1919 I. kötet. Szerk. Németh Lajos. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, p. 342.*

²⁴⁸ *Versenytárgyalás, 39392/1928. VI. ü. o. szám, m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter. In: Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője, 62. évf. 164. sz., 1928. július 20., p. 6.*

²⁴⁹ *Fejlesztés helyett leépítik... Friss Ujság, 1930. július 27., p. 6.*

13. ábra: A volt Jászberényi Tanítóképző Intézet épülete²⁵⁰

²⁵⁰ Jászberény – Tanítóképző: https://mandadb.hu/tetel/648417/Jaszbereny__Tanitokepzo.